

Zatočil, Leopold

Práce ruského slavisty Rudolfa Fischera

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1955, vol. 4, iss. A3, pp. 121-[122]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100239>

Access Date: 14. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

slovenské) je stejný jev dosvědčen i v (spisovné) běloruštině (jak je také správně uvedeno na str. 97). — Nebo při výkladu o tvrdé výslovnosti souhlásek před původním *e*, *i* v ukrajínštině je poznámka, že tento jev není už v žádném jiném slovanském jazyku (str. 92); ale na str. 128 se jako druhý mezi charakteristickými rysy jihoslovanských jazyků uvádí také nezměkkčování souhlásek před původním *e*, *i* — a zase s poznámkou, že se v jiných slovanských jazycech souhlásky v těchto pozicích více nebo méně měkčí. — Na str. 106 se znovu opakuje vyvrácené už tvrzení, že praslovanské ak. sg. zájmen **me*, **te* **se* byly enklitické. A pod.

Pozoruhodná je metoda zpracování této příručky. Východiskem pro výklad jednotlivých jevů ze slovanských jazyků je autorům většinou současný stav polský. Na př. při charakteristice slovenštiny se praví, že polskému *e*, *a* po tvrdých souhláskách odpovídá slovenské *u* nebo *ú*, polskému *e*, *a* po měkkých souhláskách slovenské *ä*, *a*, *ia*; nebo v charakteristice východoslovanských jazyků je uvedena výslovnost *č*, *ž* v některých slovech proti polskému *c*, *z* a pod. Výhodou tohoto způsobu zpracování, který má v polské jazykovědě už svou tradici (že současného jazyka vychází na př. ve své krátké historické mluvnici polské J. Loš), je jeho induktivnost — východiskem výkladu jsou známá fakta současného jazyka (je to však výhoda jen pro studenty polské nebo pro polonisty). Na druhé straně má podobný postup i četné nevýhody. Jednak je při něm nutno uchylovat se k mnohomluvným (a někdy i ne zcela přesným) opisům místo zkratkovitého způsobu vyjádření, jež umožňuje vycházení z praslovanštiny. Na př. místo „*ě*“ je nutno říci „polské *e*, které se střídá s *a*“ nebo místo „*tort*, *tolť*“ „polské *ro*, *lo* mezi souhláskami ve slovech, v nichž ruština má *oro*, *olo*“ a pod. Práce však nepostupuje tímto způsobem naprosto důsledně — na př. u slovinských nářečí se uvádí, že „*ě* dalo *ej*“ nebo „*e* dalo *ie*“; a pod. Někdy se zase při takovém postupu zbytečně rozdělují věci, které patří k sobě — na př. vývoj dolnolučických skupin *kr*, *pr*, *tr* je podán ve dvou samostatných bodech — „polskému *rz* odpovídá...“ a „polskému *r* odpovídá...“ Jindy konečně vede podobné pojetí k jisté výkladové nedůslednosti. Tak na př. v charakteristických rysech západoslovanských jazyků je bez jakéhokoli omezení uveden fixní slovní přízvuk (zjevně podle současného stavu a s pomnutím přízvukových poměrů severoakašubských jakožto jevu nářečního). Ve výkladech o jednotlivých západoslovanských jazycích tvoří však ve stejné hierarchické rovině s ostatními západoslovanskými jazyky samostatnou kapitolu pojednání o vymřelém jazyce polabských Dřevjanů, ale ten se z uvedené charakteristiky po této stránce vymyká (ačkoli bychom očekávali, že se charakteristika v záhlaví bude vztahovat na všechny jazyky, probrané dále).

Přes některé nedostatky však tato publikace dobře uvádí do studia slovanských jazyků a přináší o nich přehledné celkové informace. Jisté opatrnosti a doplňujících výkladů by bylo potřeba zejména v tom případě, kdyby jí užívali jako studijní pomůcky naši studenti začátečníci do doby, než vyjde ohlášená příručka česká.*

Radoslav Večerka

Práce lipského slavisty Rudolfa Fischera. V prosinci minulého roku navštívil naši fakultu vynikající vědec a vzácný člověk, profesor slavistiky na univerzitě v Lipsku Rudolf Fischer, který již po léta udržuje s řadou našich vědeckých pracovníků písemné styky a přispívá tak k vzájemnému porozumění mezi oběma národy. Většina prací Fischerových je věnována výkladům místních jmen. Fischerova knížka: *Probleme der Namenforschung an Orts- und Flurnamen im westlichen Böhmen und in seiner Nachbarschaft*, Lipsko 1950, stran 59, je pokračováním jeho toponomastických studií (*Die slavischen Ortsnamen und ihre Auswertung für die Lautlehre und Siedlungsgeschichte in Germanoslavica IV—V*, také jako kniha s názvem: *Zur Namenkunde des Egerlandes, Liberec—Lipsko 1940*, a *Die Ortsnamen des Bezirkes Falkenau, Liberec 1938*) a zabývá se místními a traťovými jmény slovanskými okresu loketského v někdejší staročeském kraji sedleckém (Zettlitz — Sedlec). Knížka, rozdělená do devíti kapitol a historicky bohatě podložena, přináší u každého názvu všechny doklady, od prvního listinného záznamu až po rok 1918 včetně, vždy s přihlédnutím k výslovnosti dialektické. Fischer ukazuje názorně, jak se slovanský a německý materiál vzájemně prolínají a jak různé složky do sebe zasahují, takže nakonec není jasno, zdali jde původně o německé či české jméno. Avšak pilný badatel řesí nejednu záhadu a nakonec nám představuje jméno v jeho původní slovanské podobě (srov. na př. Granesau — Chranišov = Ort des Chraniš, po r. 1918 bez českého označení; Robitsch — Rabec = Siedlung eines Rabek, rovněž bez českého označení; Neu-Rohlau — Rolava = Wasser; das zwischen den Äckern, Feldern hinfließt, po r. 1918 nesprávně Nová Role; Rabensgrün z pův. Radvansgrüene, což souvisí se staročeským osobním jménem Radvan).

* Tato příručka už mezitím vyšla: Karel Horálek, *Úvod do studia slovanských jazyků*, Praha 1955.

V článku Zur Frühgeschichte Böhmens. Wo lag die Canburg des Jahres 805? (Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller- Univ. — Jena, Jg. 1951/52, str. 67 a n.) spojuje autor název Canburg, dochovaná k r. 805 v Chronicon Moissacense (kronika tato byla napsaná v jižní Francii) se slov. kámen a dále pak s názvem nelokalisovaného dosud hradu Kamenc, o němž se zmiňuje listina Soběslava I. z r. 1130. Nutno zde ovšem počítat s obměnami předslavovského, t. j. keltského resp. germánského základu, jak nás o tom přesvědčivě poučuje velmi vitaná paralela: Canburg — Kamburg nad Sálou v Durynsku. Snad jest hrad Kamenc „eine Fortsetzung der alten Canburg — Kamburg“.

Jako komentující doplněk k Engelsovým kritickým vývodům, namířeným proti kmenové teorii a jednostranným názorům kulturního historika W. Arnolda (srov. Engelsův Francýj dialekt v překladě Jos. Šedivého, Praha 1951) nutno hodnotit Fischerův článek Friedrich Engels und die Namenforschung (ibid. 1952/53, str. 25 a n.). Filologické pojednání Engelsovo, vzniklé r. 1881/82 v Londýně, o kterém napsal Theodor Frings: Was wir am Rhein in müheliger Kleinarbeit gefunden haben. stand schon 40 Jahre vorher in Engels' Blick (Tägliche Rundschau, Berlin 18. August 1953, str. 3), ja právě svým rozbořem a údaji zeměpisného rozšíření místních jmen na -ingen, -weiler, -hofen, -scheid atd. důležitým příspěvkem germanistickým. Svými poznámkami osvětlil Fischer některé odstavce Engelsova spisu.

V témže sborníku jenské university (Jg. 1952/53, str. 107 a n.) uveřejňuje článek Ein Beitrag zur Geschichte der ČSR. Bergbau und Besiedlung im westlichen Böhmen. Předmětem úvah je mu loketský okres, jehož nerostně bohatství zaujalo velmi intensivně samého Goetha. Kromě historie dobývání různých druhů nerostů, rudy a uhlí a s nimi souvisejícího průmyslnování loketského kraje podává tu autor hutný a poučný přehled růstu a vývoje obyvatelstva od středověku až do 20. století.

V článku Ortsnamen an der Gera. Charakteristische Namen Thüringens (ibid. str. 163 a n.) se zabývá autor výkladem a etymologií šesti místních názvů (Arnstadt, Ichtershausen, Siegelbach, Dorsdorf, Plaue = slov. Plavy), obzvlášť charakteristických pro celou řadu durynských místních jmen. Bezprostředně sem patří článek Ortsnamen in Thüringen. Zur „Deutschen Namenforschung“ von Ernst Schwarz (ibid. str. 165 a n.) doplňující po některých stránkách výklady Schwarzovy. (Název Jena souvisí podle Schwarze se stříháním, výrazem ján, užívaným ve vinařství, avšak Jenzig, název jenského vrchu, obsahuje podle Fischera slovanskou příponu -sk. Srov. jeho větu: Jedenfalls kündet der Name Jenzig von dem sprachlichen Austausch zwischen Deutschen und Slaven.)

V časopise Beiträge zur Namenforschung 3, 1951/52, str. 310—321, je uveřejněna první část práce Namen aus Böhmen. Die Ortsnamen des Bezirkes Elbogen. Fischer konstatuje, že z 41 názvů má 10 český základ (mezi nimi na př.: Roßmeisl < Rozmysl, Sponsl < Zpomysl). V druhé části pak (ibid. 4, 1953, str. 69—78) se probírají názvy menších osad, kolonií a samot, z nichž tři mají staročeský základ (Littnitz = osada Lutmy, Robitsch < Rabeč, Stemmeisl < Semyšl).

Jméno Längwitz < lokařovica věnuje Fischer rozbor v článku Slawisches Sprachgut westlich der Saale (Wiss. Annalen 2, 1953, str. 99 a n.). V Létopisu Institutu za serbski ludospyt A/2 (zvl. otisk, Budyšín 1954, stran 15) vyšel Fischerův článek Die Sprachdenkmäler Deutschlands, zabývající se velmi starobylými jmény slovanskými z 9. stol. (Trebunedorf, Wonisestorf, Moinwinida) a slovansko-německými společnými rysy u některých jmen osobních (-mër, -mar resp. -mër; -gost, -gast). Velmi pěkně se tu upozorňuje na vzájemné vyměňování kulturních statků mezi Němci a Slovany, kteří jsou „einander viel stärker verpflichtet, als man gewöhnlich vermutete“.

V NDR studují dnes češtinu stovky studentů a jim především je určena Fischerova příručka Tschechische Grammatik (Slawistische Bibl. Nr. 1), Halle 1954, stran 86, v které je pro rychlou orientaci shrnuto všechno podstatné z české mluvnice. I pro Čecha přináší prakticky sestavená knížka Fischerova leccos zajímavého: z ní je vidět, které partie Němci učícímu se česky působí potíže a které ho nejvíce svou zvláštností a odlišností od příslušných částí mluvnice německé mají upoutat. Úvodní kapitola Zur Geschichte der tschechischen Sprache je psána s láskou, zanícením a porozuměním.

Profesor Rudolf Fischer, který je bezesporu nejlepším znalcem našeho jazyka, naší literatury a našeho kulturního života vůbec v NDR a kterému jsme vděční za jeho pronikavé studie o místních jménech v Čechách, je si vědom toho, jakou úlohu a význam v NDR má slavistika, která v nedávné ještě minulosti narážela na nepochopení a musila bojovat proti různým předsudkům, přestože právě německá slavistika se může pochlubit vynikajícími pracemi. Byli to světoznámí vědci v Jeně a Lipsku (A. Schleicher, A. Leskien, R. Trautmann a jiní), kteří zanechali po sobě průkopnická díla trvalé hodnoty vědecké. Jim je věnována pietní vzpomínka in stati Jena und Leipzig in der Slawistik (Zeitschrift der Karl Marx-Universität — Leipzig 3, 1953/54, 153—156).